

Enkele betrekkingen tussen inkomensverdeling en democratie

Een eerste verkenning

T. Grondsma en J. van den Doel*

De probleemstelling

In dit artikel willen wij een eerste stap zetten op een tot nu toe niet betreden terrein van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, door de vraag aan de orde te stellen in hoeverre *de instituties van een politieke democratie* in staat zijn om die personele inkomensherverdeling tot stand te brengen, die de individuele burgers wensen. De konklusie van het artikel zal zijn, dat een overlegdemocratie daartoe niet bij machte is, maar dat een referendumdemocratie in beginsel wél in staat is deze taak te volbrengen. De representatieve democratie blijft in dit artikel buiten beschouwing. Wij presenteren onze verkenning in het besef dat deze nog zeer onvolkomen is, maar in de hoop dat vele kritische commentaren ons verdere onderzoek naar deze materie zullen vergezellen.

Een inkomensherverdeling die de individuele burgers wensen lijkt op het eerste gezicht een contradictio in terminis. In zekere zin wenst elke burger weer een andere inkomensherverdeling, namelijk een herverdeling waarbij hijzelf tot de hoogste inkomensgroep gaat behoren. Aldus gezien, sluit de wens van de ene burger die van de andere per definitie uit.

Onder invloed van Hochman en Rodgers (1969) is er echter de laatste jaren in de economische literatuur herhaaldelijk op gewezen dat er ook vormen van herverdeling bestaan, waar iedereen beter van wordt, d.w.z. waardoor ieders welvaart (ieders economisch welzijn) toeneemt. Op zijn minst bestaan er vormen van herverdeling *waardoor de welvaart van sommigen toeneemt, zonder dat die van anderen afneemt*. Zulke herverdelingen worden *Pareto-relevant* genoemd. Een communis opinio van de burgers over de wenselijkheid van een dergelijke Pareto-relevante herverdeling is niet bij voorbaat uitgesloten.

Aanvankelijk waren de in de literatuur aan de orde gestelde voorbeelden van Pareto-relevante herverdelingen niet gebaseerd op realistische uitgangspunten. Het model van Hochman en Rodgers ging namelijk uit van de vooronderstelling, dat de rijken in een samenleving tot op zekere hoogte een altruïstische instel-

* De auteurs zijn drs. H.W. van Dekken en prof.dr. P. Hennipman dankbaar voor hun commentaar op het eerste concept.

ling hebben, waardoor het genoeg, dat zij ondervinden van het begiftigen van armen, ruimschoots zou opwegen tegen het daarvoor te brengen financiële offer. De konklusie, dat een Pareto-relevante herverdeling tot de mogelijkheden behoort, is dan geenszins verrassend.

Sindsdien hebben verschillende auteurs er echter op gewezen dat een Pareto-relevante herverdeling ook mogelijk is indien alle individuen, dus ook de rijken, egoïstisch zijn. Er zijn een aantal motieven die de rijken ertoe kunnen bewegen naar een zekere mate van inkomensnivellering te streven:

1. Via inkomensnivellering verkleinen de rijken het risico dat zij zelf tijdelijk of blijvend arm worden (Brennan en Walsh, 1977, blz. 987).
2. Inkomensnivellering zien de rijken als een middel om de negatieve externe effecten, die van de armoede van anderen op hun eigen welvaart kunnen uitgaan, te elimineren (Thurow, 1971, blz. 327; Brennan en Walsh, blz. 987). Bijvoorbeeld het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, dat in 1355 op verzoek van de Koning een rapport over de woning van "den werkmans" opstelde, spreekt over de arbeiderswoning "waar de brandpunten ontstaan van ziekten, wier invloed wijd rondom zich verspreidt, om alle standen aan te tasten en den gesel der verwoesting te doen rondgaan tot in de huizen der meer beschaafden" (Van den Doel, 1972, blz.17).
3. Alle individuen, dus ook de rijken, worden gedreven door jaloezie ("envy") en kwaadwilligheid ("malice"). Zij gunnen de andere inkomensstrekkingen zo min mogelijk, maar hun ergernis over hoge inkomens is groter dan die over lage. Een algemene herverdeling van de inkomens ten gunste van de armen vergt weliswaar offers van de rijken, maar het leed van deze offers weegt voor een rijk individu niet op tegen zijn leedvermaak over het feit, dat zijn mede-rijken eveneens door de inkomensherverdeling worden getroffen (Brennan, 1973).

Hoewel er dus verschillende mogelijkheden zijn, baseren wij ons in dit artikel uitsluitend op het derde motief, dat reeds in 1973 door Brennan is genoemd. Het model van Brennan heeft namelijk het voordeel dat het geen aparte veronderstellingen invoert over de motieven van de rijken, maar uitsluitend gebaseerd is op nutsfuncties die zowel voor armen als voor rijken gelden.

Over het politieke proces, dat de herverdeling moet organiseren, heeft Brennan slechts één opmerking gemaakt (1973, blz. 178), terwijl dit juist het probleem is dat wij willen gaan behandelen. Volgens Van den Doel (1978) bestaat het politieke proces tenminste uit vier fasen, die logisch aaneensluiten, namelijk: 1. het overleg; 2. de meerderheidsbeslissing; 3. de representatie door gekozen vertegenwoordigers; 4. de uitvoering door een ambtelijke bureaucratie. Deze fasen analyseert hij als vier zelfstandige besluitvormingsmodellen, namelijk de overlegdemocratie, de referendumdemocratie, de representatieve democratie en de uitvoerende bureaucratie. In het bestek van dit artikel zullen slechts de eerste twee besluitvormingsmodellen

ter sprake worden gebracht.

Tot nu toe heeft de zogenaamde *ekonomische theorie van de politieke besluitvorming* (Van den Doel, 1978, blz. 18-23) zich alleen bezig gehouden met de vraag of de instituties van een politieke democratie een Pareto-optimale toedeling van goederen en diensten kunnen effectueren. Een analyse van de invloed van de instituties op de inkomensverdeling bleef achterwege (zie echter Downs, 1957, blz. 198-201). Dit is te betreuren, zeker nu Huppés (1977) onlangs empirisch heeft aangetoond dat de inkomensverdeling in atlantische volkshuishoudingen niet alleen het gevolg is van marktfactoren, maar ook van politieke beslissingen. In de leemte, die de ekonomische theorie van de politieke besluitvorming achterliet, moet dus worden voorzien. Daarmee wordt in dit artikel een begin gemaakt.

De nutsfuncties

Teneinde ons probleem te kunnen aanpakken maken wij gebruik van een model, waarin de samenleving bestaat uit vijf personen (of groepen), namelijk A, B, C, D en E. De personen A en B zijn relatief rijk, de personen C en D behoren relatief tot de midden-groepen en persoon E is relatief arm. Voorts nemen wij aan dat het inkomen dat een bepaald persoon ontvangt van invloed is op de welvaart (het ekonomisch welzijn) van alle anderen. De welvaart van een burger is dus niet alleen afhankelijk van wat hijzelf ontvangt, maar ook van wat de anderen ontvangen. In formele termen gesteld wordt de welvaart van persoon i (U^i) niet alleen beïnvloed door zijn eigen inkomen (y_i) maar ook door het inkomen van de andere personen j , zodat voor alle i ($i=A, B, C, D$ of E) geldt:

$$U^i = U^i(y_j) \text{ met } j = A, B, C, D, E,$$

voluit te schrijven als:

$$U^i = U^i(y_A, y_B, y_C, y_D, y_E).$$

Teneinde de eigenschappen van deze nutsfunctie te kunnen beschrijven, maken wij gebruik van een vereenvoudigende notatie, waarin

$\partial U^i / \partial y_j$ wordt geschreven als u_j^i en $\partial^2 U^i / \partial y_j^2$ als u_{jj}^i .

De nutsfunctie van de vijf individuen bezit dan tenminste vier voor de hand liggende eigenschappen (Brennan, 1973, blz. 176):

1. De welvaart van persoon i neemt toe, wanneer zijn eigen inkomen stijgt, d.w.z. het marginale nut van het eigen inkomen is positief ($u_i^i > 0$).
2. De welvaart van persoon i neemt bij stijging van zijn inkomen minder toe naarmate zijn inkomen hoger is, d.w.z. het marginale nut van het eigen inkomen is kleiner naarmate dat inkomen hoger is ($u_{ii}^i < 0$).
3. De welvaart van persoon i neemt af, wanneer het inkomen van een ander stijgt, d.w.z. het marginale nut van het inkomen van een ander is negatief ($u_j^i < 0$, waarbij $j \neq i$).

4. De welvaart van persoon i neemt bij stijging van het inkomen van een ander meer af naarmate dat inkomen hoger is, d.w.z. het marginale nut van het inkomen van een ander is kleiner (i.c. wordt meer negatief) naarmate dat inkomen hoger is ($u_{ij} < 0$, waarbij $i \neq j$).

De eerste eigenschap schildert elk individu als een egoïst, die genoeg doet in zijn eigen inkomensverbetering. De tweede eigenschap is de bekende "eerste wet van Gossen". De derde eigenschap is het iets minder bekende *jaloerie-effekt* (Hartog, 1973, blz. 20) waarvan het bestaan door Kapteyn (1977, blz. 232) is aangetoond. De vierde eigenschap is de meest fundamentele, omdat deze het verdere verloop van het betoog beslissend beïnvloedt. Wij noemen haar daarom de *wet van Brennan*. Zij berust op de veronderstelling dat de individuen (ook de rijken onder hen) meer jaloers zijn op (andere) rijken dan op midden-groepen, en meer op midden-groepen dan op armen.

De herverdeling in een overlegdemocratie

De overlegdemocratie is een institutionele structuur waarin de individuen vrijwillig en vrijblijvend met elkaar overleggen, o.a. over herverdeling van inkomens. Vrijwilligheid betekent dat de individuen vrij zijn om uit het overleg te treden ("free exit"); vrijblijvendheid betekent dat de individuen aan de resultaten van het overleg niet zijn gebonden (Van den Doel, blz. 65). Hoe gedragen de vijf personen (of groepen) met de hiervoor beschreven nutsfuncties zich nu in dergelijke institutionele omstandigheden?

Ter vereenvoudiging van het probleem zij opgemerkt dat het gaat om *herverdeling* van het inkomen. De toename van het inkomen van de één betekent dan een afname van het inkomen van een ander. Het totale inkomen blijft konstant. Als dy_i een relatief kleine toename van het inkomen van i voorstelt, geldt dus:

$$\sum_i dy_i = 0, \text{ of } dy_A + dy_B + dy_C + dy_D + dy_E = 0.$$

Voorts nemen wij aan dat het gaat om een herverdeling van rijken (A, B) naar armen (E) en dat het inkomen van de midden-groepers (C, D) niet verandert:

$$dy_C = dy_D = 0.$$

Tenslotte veronderstellen wij dat onderhandeld wordt over de vraag of de rijken A en B ieder een bedrag s willen afstaan.

Er zijn nu vier mogelijke alternatieven: 1. geen van beide rijken (A, B) betaalt een bedrag s ; 2. beide rijken betalen een bedrag s ; 3. alleen B betaalt een bedrag s ; 4. alleen A betaalt een bedrag s . We gaan nu na, welke invloed deze vier alternatieven hebben op de welvaart van A (U^A).

Uit de vorm van de nutsfuncties vloeit voort dat een eventuele wijziging van de welvaart van U_A als volgt kan worden opgeschreven:

$$du^A = u_A^A \cdot dy_A + u_B^A \cdot dy_B + u_C^A \cdot dy_C + u_D^A \cdot dy_D + d_E^A \cdot dy_E \dots \dots \dots (1).$$

In het vervolg van dit betoog worden de vier mogelijke alternatieven onderscheiden door d van een suffix te voorzien, dus d_1 betekent een verandering (van de welvaart) in alternatief 1, d_2 betekent hetzelfde in alternatief 2, enzovoort.

1. Niemand betaalt

In het eerste alternatief betaalt geen van beide rijken een bedrag s . Dit alternatief kan dus worden gedefinieerd als

$$dy_A = dy_B = 0, \text{ zodat ook } dy_E = 0.$$

Substitutie in vergelijking (1) levert op dat het nut van A gelijk blijft:

$$d_1 u^A = 0 \dots \dots \dots (2).$$

2. Alle rijken betalen

In het tweede alternatief betalen beide rijken A en B ieder een bedrag s aan E, zodat:

$$dy_A = dy_B = -s; \text{ en: } dy_E = 2s.$$

Substitutie in vergelijking (1) levert op:

$$d_2 u^A = u_A^A \cdot dy_A + u_B^A \cdot dy_B + u_E^A \cdot dy_E = -u_A^A \cdot s - u_B^A \cdot s + 2u_E^A \cdot s$$

of:

$$\frac{1}{s} \cdot d_2 u^A = -u_A^A - u_B^A + 2u_E^A \dots \dots \dots (3).$$

3. Alleen rijke B betaalt

In het derde alternatief betaalt alleen rijke B een bedrag s aan E:

$$dy_A = 0; \text{ } dy_B = -s; \text{ } dy_E = +s.$$

Substitutie in vergelijking (1) levert dan op:

$$\frac{1}{s} \cdot d_3 u^A = -u_B^A + u_E^A \dots \dots \dots (4).$$

Nu geldt volgens de (in de vierde eigenschap van de nutsfuncties vastgelegde) "wet van Brennan":

$u_B^A < u_E^A$, zodat: $-u_B^A + u_E^A > 0$, en bijgevolg:

$$d_3 u^A > 0 \dots \dots \dots (4a).$$

4. Alleen rijke A betaalt

In het vierde alternatief betaalt alleen rijke A een bedrag s aan E:

$$dy_A = -s; \text{ } dy_B = 0; \text{ } dy_E = +s.$$

Het nut van A wordt weer op de inmiddels bekende wijze berekend:

$$\frac{1}{s} \cdot d_4 U^A = -u_A^A + u_E^A \dots \dots \dots (5)$$

Bij de behandeling van de eigenschappen van de nutsfuncties is opgemerkt dat

$u_A^A > 0$ (eerste eigenschap) en $u_E^A < 0$ (derde eigenschap).

Substitutie daarvan in vergelijking (5) levert op:

$$d_4 U^A < 0 \dots \dots \dots (5a)$$

Het Prisoners' Dilemma in een overlegdemocratie

We hebben nu vier mogelijke alternatieven inzake een herverdeling van inkomens geanalyseerd en zijn daarbij nagegaan wat de invloed van elk van deze alternatieven is op de welvaart van A. De volgende vraag is nu, *welke volgorde van prioriteiten A zal stellen*, d.w.z. welk alternatief hij het meest zal prefereren, welk alternatief hij als de naastbeste oplossing zal beschouwen, enzovoort. Aangenomen, dat de individuen een hoger nut boven een lager prefereren, blijkt de volgorde van de alternatieven 1, 3 en 4 onmiddellijk uit de (on)gelijkheden (2), (4a) en (5a):

$$d_3 U^A > d_1 U^A > d_4 U^A \dots \dots \dots (6)$$

Alleen de plaats van alternatief no. 2 in de preferentieorde-ning is nog niet bekend. Enig inzicht hierin kan echter worden verregen als men bedenkt dat het rechterlid van de vergelijking (3) gelijk is aan de som van de rechterleden van de verge-lijkingen (4) en (5), zodat geldt:

$$d_2 U^A = d_3 U^A + d_4 U^A.$$

Aangezien $d_3 U^A > 0$ (ongelijkheid 4a) en $d_4 U^A < 0$ (ongelijkheid 5a) volgt hieruit:

$$d_3 U^A > d_2 U^A > d_4 U^A \dots \dots \dots (7)$$

Uit de vergelijkingen (6) en (7) kan worden gekonkludeerd dat alternatief no. 3 voor A de *hoogste* prioriteit heeft, dat al-ternatief no. 4 de *laagste* prioriteit heeft, en dat de alterna-tieven no. 1 en no. 2 zich in *tussenposities* bevinden. De on-derlinge volgorde van no. 1 en no. 2 ligt echter niet vast. Daarom zijn er twee mogelijke preferentieordeningen van A:

- Indien $d_2 U^A > d_1 U^A$ (d.w.z. als $d_2 U^A > 0$) geldt:

$$d_3 U^A > d_2 U^A > d_1 U^A > d_4 U^A \dots \dots \dots (8)$$

- Indien $d_2 U^A < d_1 U^A$ (d.w.z. als $d_2 U^A < 0$) geldt:

$$d_3 U^A > d_1 U^A > d_2 U^A > d_4 U^A \dots \dots \dots (9).$$

Beide mogelijke preferentieordeningen zijn in de twee onderstaande nutsmatrices weergegeven. Het romeinse cijfer IV duidt het alternatief aan met de hoogste prioriteit, het romeinse cijfer I het alternatief met de laagste prioriteit.

Mogelijke nutsmatrices van A

$d_2 U^A > 0$	B betaalt wel niet
A betaalt wel niet	III I IV II

$d_2 U^A < 0$	B betaalt wel niet
A betaalt wel niet	II I IV III

De "linkse" nutsmatrix is gebaseerd op de veronderstelling $d_2 U^A > 0$. Uit de matrix kan men onmiddellijk aflezen dat deze preferentieordering een *Prisoners' Dilemma* veroorzaakt. Alle personen (of groepen) hebben voordeel van een inkomensherverdeling waaraan zowel A als B een bijdrage leveren. Het voordeel van de arme E is evident; hij smaakt het genoeg niet alleen zijn eigen inkomen te zien stijgen maar ook dat van de rijken te zien dalen:

$$\frac{1}{s} \cdot d_2 U^E = - u_A^E - u_B^E + 2u_E^E > 0.$$

Ook de middengroeper C (en analoog D) wordt beter van een inkomensherverdeling, omdat zijn leedvermaak over een *daling* van het inkomen van de rijken groter is dan zijn ongenoegen over een *stijging* van het inkomen van de arme:

$$\frac{1}{s} \cdot d_2 U^C = - u_A^C - u_B^C + 2u_U^C > 0,$$

aangezien volgens de "wet van Brennan" geldt dat

$$u_A^C < u_E^C \quad \text{en} \quad u_B^C < u_E^C.$$

Zelfs de hoogste inkomensstrekkers A en B worden beter van een inkomensherverdeling, zoals uit de "linkse" nutsmatrix kan worden afgelezen: een situatie waarin A en B betalen wordt door A met een III geëvalueerd, terwijl een situatie waarin geen van beiden betalen door A met een II wordt geëvalueerd. Het leed dat A ondervindt van het offer dat hij brengt weegt immers niet op tegen het leedvermaak dat hij heeft over het feit, dat dit offer ook door de andere rijke wordt gebracht.

Hoewel inkomensherverdeling dus allen tot voordeel strekt, komt deze herverdeling in een overlegdemokratie niet tot stand. Uit de nutsmatrix blijkt namelijk eveneens dat het parasitaire alternatief, waarbij alleen B betaalt en A zelf de dans ontspringt, bij A de hoogste prioriteit geniet, namelijk met een IV wordt geëvalueerd. Voor B geldt mutatis mutandis hetzelfde. Uit begeerte tot parasitair gedrag en uit angst dat de andere rijken door dezelfde begeerte worden gedreven, zullen de rijken in een overlegdemokratie van een vrijwillige inkomensher-

verdeling afzien (zie over het Prisoners' Dilemma verder Van den Doel, 1978, blz. 73-105).

De "rechtse" nutsmatrix veroorzaakt weliswaar geen Prisoners' Dilemma, maar leidt in een overlegdemocratie evenmin tot herverdeling van inkomens. De genieters van de laagste inkomens en de middengroepers ondervinden van een eventuele herverdeling nog steeds voordeel, maar de hoogste inkomensgroepen zien nu overwegend nadelen. Immers, in de "rechtse" nutsmatrix geldt

$d_2 u_A^A < 0$, zodat het leed dat een rijke ondervindt van het

brengen van een offer nu groter is dan het leedvermaak dat hij heeft over het feit, dat ook de andere rijken een offer brengen. Aangezien een overlegdemocratie is gebaseerd op vrijwilligheid (en vrijblijvendheid) wordt een inkomensherverdeling in deze situatie getroffen met een veto van A en B.

Of een "linkse" dan wel een "rechtse" nutsmatrix aktueel is, hangt af van de relatieve grootte van u_A^A . Indien u_A^A klein is in verhouding tot (de absolute waarde van) u_B^A , is $d_2 u_A^A$ positief en treedt de "linkse" nutsmatrix op. Is u_A^A echter van dezelfde orde van grootte als u_B^A , dan is de kans op het optreden van een "rechtse" nutsmatrix groot.

Brennan (1973) veronderstelt dat u_A^A klein is, omdat A een groot inkomen heeft. Naar onze mening heeft Brennan deze veronderstelling onvoldoende gestaafd. De kans op het optreden van een "linkse" dan wel een "rechtse" nutsmatrix is derhalve onbepaald.

Deze onbepaaldheid vermindert echter als het model, waarin wordt uitgegaan van het bestaan van slechts twee rijken, wordt uitgebreid tot een model met vele rijken. Het leed van een rijke over het door hem gebrachte offer blijft dan gelijk, maar zijn leedvermaak over de offers van anderen wordt groter aangezien het aantal slachtoffers zich uitbreidt. De kans op het optreden van de "linkse" nutsmatrix neemt dan aanzienlijk toe. De konklusie lijkt daarom gewettigd dat in een overlegdemocratie met een relatief groot aantal rijken de "linkse" nutsmatrix aktueel is. In zo'n overlegdemocratie komt echter een herverdeling van inkomens toch niet tot stand, niet omdat het belang van de rijken zich tegen een dergelijke herverdeling verzet, maar omdat de rijken zich onderling in een Prisoners' Dilemma bevinden.

De herverdeling in een referendumdemocratie

De referendumdemocratie is een institutionele structuur waarin de individuen bindende beslissingen nemen bij meerderheid van stemmen. De elementen "vrijwilligheid" en "vrijblijvendheid", die in de overlegdemocratie centraal stonden, zijn hier geëlimineerd. Bovendien worden in een referendumdemocratie geen unanieme beslissingen genomen maar meerderheidsbeslissingen, die ook door de minderheid dienen te worden nagekomen (Van den Doel, 1978, blz. 106-107). Hoe de personen met de reeds beschreven nutsfuncties zich in een dergelijke structuur gedragen, kan

uit het voorafgaande betoog gemakkelijk worden afgeleid. Er zijn ook hier weer twee nutsmatrices van de rijken mogelijk, namelijk de "linkse" en de "rechtse".

Is de "linkse" *nutsmatrix* aktueel dan strekt inkomensherverdeling allen tot voordeel. Het Prisoners' Dilemma wordt bovendien opgeheven, omdat de instituties van een referendumdemocratie in staat zijn de parasitaire alternatieven no. 3 en no. 4 uit te schakelen (zie Van den Doel, blz. 85-93 en 99-106). In een referendumdemocratie wordt slechts gekozen tussen de alternatieven no. 1 (niemand betaalt) en no. 2 (alle rijken betalen). Gezien het belang, dat de rijken zelf hebben bij herverdeling van inkomens, zal (het Pareto-relevante gedeelte van) de inkomensherverdeling in een referendumdemocratie met algemene stemmen worden aanvaard.

Is de "rechtse" *nutsmatrix* aktueel dan ondervinden alleen de middengroepers en de lage inkomensgroepen voordeel van inkomensherverdeling. Wanneer wij afzien van de mogelijkheid tot stemmenruil, zal de inkomensherverdeling in een referendumdemocratie met meerderheid van stemmen worden aangenomen, namelijk met alleen de stemmen van de rijken tegen.

Wordt echter de mogelijkheid tot stemmenruil geïntroduceerd, dan is het niet uitgesloten dat ook bij een "rechtse" *nutsmatrix* unaniem tot inkomensherverdeling kan worden besloten. Het nadeel dat een rijke dan van inkomensherverdeling ondervindt is namelijk slechts gering omdat zijn "gemoed in tweeën wordt gescheurd": zijn meerderheidsgevoelens over het leed van zijn materiële offers zijn weliswaar negatief, maar zijn minderheidsgevoelens van leedvermaak over het lot dat de andere rijken bij een inkomensherverdeling treft, zijn daarentegen positief. Bij een dergelijke innerlijke tweestrijd is het gemakkelijk om de rijken alsnog tot medewerking aan een inkomensherverdeling over te halen door hen daarvoor bij andere kwesties, die niet op inkomensherverdeling betrekking hebben, te compenseren (zie verder Van den Doel, 1978, blz. 125-129).

De mogelijkheden tot compensatie worden groter naarmate het aantal armen en middengroepers groter is. Indien het aantal armen in het model toeneemt, wordt de welvaart van de rijken daardoor vrijwel niet beïnvloed. Immers, de totale inkomensoverdracht wordt dan (gelijk) over meer armen verdeeld, zodat het bedrag per arme afneemt. Het ongenoegen van de rijken over de inkomensstijging *per arme* vermindert dan, maar het ongenoegen van de rijken over de inkomensstijging van alle armen tesamen blijft bij benadering gelijk. Door de groei van het aantal armen neemt echter wel het aantal personen toe, dat over het offer van de rijken leedvermaak heeft. Dit is ook het geval wanneer niet het aantal armen, maar het aantal middengroepers in het model groeit. In beide gevallen stijgt het aantal personen met leedvermaak zonder dat de hoeveelheid leedvermaak per persoon vermindert, zodat ook de mogelijkheden van de meerderheid om de rijke minderheid te compenseren aanzienlijk toenemen.

Konklusies

Wij achten het van belang, dat de konklusies van ons model niet uitsluitend gelden onder de (bekende) voorwaarde dat de nutsfunkties van alle individuen identiek zijn. Het is voldoende dat de nutsfunkties worden gekenmerkt door vier plausibele eigenschappen, waaronder de "wet van Brennan" volgens welke de individuen meer jaloers zijn op rijken dan op armen.

De belangrijkste van onze konklusies kunnen in drie punten worden samengevat:

1. Ook onder de vooronderstelling dat alle individuen egoïstisch zijn kan herverdeling van inkomens van rijk naar arm iedereen gelukkiger maken, niet "because they value increased consumption by the poor but because they value decreased consumption by the rich" (Brennan, blz. 182).
2. Een dergelijke voor iedereen aanvaardbare herverdeling van inkomens komt niet vrijwillig tot stand, maar moet via een *bindende* beslissing aan alle individuen worden opgelegd. Het is daarom realistisch ervan uit te gaan dat in een overlegdemokratie (door de huidige minister van Sociale Zaken als "overleg-ekonomie" aangeduid) de door de individuen zelf gestelde herverdelingsdoeleinden niet in voldoende mate zullen worden verwezenlijkt.
3. Ook indien de rijken van een overdracht van een deel van hun inkomen aan de armen per saldo ongelukkiger zouden worden, kan zulk een inkomensherverdeling een Pareto-relevante verbetering zijn. Dit is het geval indien de rijken via stemmenruil bij andere kwesties voor hun inkomensverlies worden gecompenseerd.

Kortom, wie inkomens wil herverdelen via een politieke democratie behoeft niet noodzakelijkerwijs te streven naar een totale nederlaag van "rechtse tegenstanders", maar kan in verschillende gevallen volstaan met een betere organisatie van het besluitvormingsproces.

Literatuur

- G. Brennan, "Pareto desirable redistribution: the case of malice and envy", *Journal of Public Economics*, 1973, blz. 173-183.
- G. Brennan and C. Walsh, "Pareto-Desirable Redistribution in Kind: An Impossibility Theorem", *American Economic Review*, 1977, blz. 987-990.
- J. van den Doel, "Het volkshuisvestingsbeleid", in: A. Hoogerwerf (red.), *Beleid Belicht*, Alphen a.d. Rijn, 1972, blz. 13-39.
- J. van den Doel, *Democratie en welvaartstheorie*, tweede druk, Alphen a.d. Rijn, 1978.
- A. Downs, *An economic theory of democracy*, New York, 1957.
- F. Hartog, *Toegepaste welvaartseconomie*, Leiden, 1973.
- H.M. Hochman and J.D. Rodgers, "Pareto optimal redistribution", *American Economic Review*, 1969, blz. 542-557.

- T. Huppes, *Inkomensverdeling en institutionele structuur*, Leiden, 1977.
- A. Kapteyn, *A theory of preference formation*, 's-Gravenhage, 1977.
- L.C. Thurow, "The income distribution as a pure public good", *Quarterly Journal of Economics*, 1971, blz. 327-336.